

Miraçhan Yılmaz
Tefecinin Defteri
Gayyadır, Düşmeyegör!

Doğu Karadeniz’de Fındığın
Toplumsal Tarihi
(1960-1980)

HERETİK

Tefecinin Defteri Gayyadır, Düşmeyegör!
Doğu Karadeniz’de Fındığın Toplumsal Tarihi (1960-1980)
Miraçhan Yılmaz

Heretik Yayınları: 126
ISBN: 978-605-9436-93-9

©2026 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa
fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Şubat 2026, Ankara

Editör: Eren Kırmızıaltın
Sayfa Düzeni ve Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın ve Organizasyon Tic. Ltd. Şti.

Aziziye Mahallesi, Kuloğlu Sok. 15/2, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Instagram: instagram.com/heretikyayin

E-mail: info@heretik.com.tr

Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağ. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. 6/A Altındağ/Ankara

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Toplumsal Tarihin Kıyısında Bir Direniş Arşivi: Fındık Üzerinden Kurulan Hayatlar, Hegemonya ve Direniş Biçimleri Üzerine (Prof. Dr. Çağatay Edrgücan Şahin)	7
Önsöz.....	17
Kısaltmalar	25
Giriş	27
1. Türkiye’de Fındık Üretiminin Gelişim Çizgisi	37
1.1. 19. Yüzyıldan Cumhuriyete Fındık Üretimi	42
1.2. Cumhuriyetin İlanından 1960’lı Yıllara Fındıklık	50
1.3. 1960’tan 1980’e Fındık Üreticiliği	58
1.3.1. Fındık ve Göç	65
1.4. Sonuç ve Değerlendirme	71
2. Siyasal Hayat: Hegemonya-Karşı Hegemonya Siyasetleri İçerisinde Halkçılık Düşüncesi (1960-1980)	75
2.1. 1960’lı Yıllarda Bir Karşı Hegemonya Olarak Halkçılık: Köycülükten Köylülük Hareketlerine.....	87
2.1.1. Beyceli Köyü (1963-1968).....	97
2.1.1.1. Beyceli Yol Yürüyüşü (27-28 Temmuz 1967)	111

2.2. Halkçı Hareketlerden Devrimci Hareketlere:	
12 Eylül Sezarizmine Giden Süreç	120
2.2.1. Fatsa Deneyimi (1979-1980)	132
2.3. Sonuç Ve Değerlendirme	139
3. Fındıkcılığın Ahlâk Ekonomisi,	
Tarihsel Blok Ve Çekışmeci Siyaset	147
3.1. Fındık Üreticilerinin Sorunları,	
Sol ve Tarihsel Blok	155
3.1.1. Fatsa Yoksulluk Yürüyüşü (11 Eylül 1967) ...	164
3.2. Ekonomik Organizasyonlar ve	
Yarattığı Sorunlar	171
3.2.1. Fiskobirlik	174
3.2.2. Tüccarlar	181
3.3. Fındık Mitingleri	193
3.3.1. Başlangıç: 1968-1969 Fındık Mitingleri	196
3.3.2. Zirve: 1970 Yılı Mitingleri	200
3.3.2.1. Ordu Fındık Mitingi	
(8 Temmuz 1970).....	216
3.3.3. Eylem Repertuarı Olarak	
Mitingler: 1976-1980	229
3.4. Sonuç ve Değerlendirme	252
Sonuç	259
Kaynakça.....	265

Toplumsal Tarihin Kıyısında Bir Direniş Arşivi: Fındık Üzerinden Kurulan Hayatlar, Hegemonya ve Direniş Biçimleri Üzerine

Toplumların tarihini yalnızca liderlerin, sarayların, savaş ve barışların, parlamento tutanaklarının ya da sanayi üretim rakamlarının diliyle yazmaya çalıştığınızda, tarihin en sessiz ama en kalabalık özneleri hep gözden kaçır: kır ve kent emekçileri, göçmen işçiler, küçük üreticiler, kadınlar, çocuklar, yoksullar... Oysa sınıflı toplumların tarihinin büyük kısmı; bu geniş kitlelerin gündelik yaşamları, geçim mücadeleleri ve yerel politik deneyimleriyle şekillenir. Elinizdeki kitap, bu bakımdan bir istisnadan ziyade; bu yaygın yaklaşıma karşı açık bir itiraza örnek oluştururken, bir arkeolojik kazı titizliğinde elde ettiği bulguları teoriyle başarılı bir şekilde ilişkilendirmektedir.

Miraçhan Yılmaz'ın "Doğu Karadeniz'de Fındığın Toplumsal Tarihi (1960-1980)" başlıklı yüksek lisans tezine dayanan *Tefecinin Defteri Gayyadır, Düşmeyegör!* başlıklı bu kitap, 1960-1980 yılları arasında Doğu Karadeniz'deki fındık üreticilerinin yaşadığı sosyo-ekonomik dönüşüme, sınıfsal konumlanmalarına ve politik mücadele repertuarlarına doğrudan odaklanan nadir eserlerden biridir. Eser, salt fındık odaklı bir tarım politikası incelemesi olmaktan ziyade, kır sosyolojisi, politik antropoloji, tarihsel materyalizm ve kolektif eylem kuramı arasında özgün bir bağlam kurmak-

tadır. Bu yönüyle metin, akademik titizlik ile entelektüel cesareti birleştirmekte; spesifik bir coğrafyanın toplumsal tarihini, emeğin ve direnişin dili ile yeniden kurmaktadır. Doğu Karadeniz'in fındık eksenli politik ve ekonomik mücadelelerinin tarihsel dokusuna temas eden bu eleştirel analiz zemini, E.P. Thompson'un "ahlâk ekonomisi" kavramı, Antonio Gramsci'nin "hegemonya-karşı hegemonya" ve "tarihsel blok" çözümlemeleri ve nihayet Charles Tilly'nin "çekişmeci siyaset" yaklaşımı üzerinden kurulmaktadır.

Fındık ve Ahlak Ekonomisi: Thompson'un İzinde

Yılmaz'ın çalışmasında *ahlâk ekonomisi*, E.P. Thompson'un kavramsallaştırdığı anlamda, fındığın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel bir araç olarak nasıl yeniden tanımlandığını gösterir. Fındık, 19. yüzyılın sonundan itibaren bölge halkının geçim modeli içinde kendiliğinden bir yere sahip değilkken, zamanla uluslararası ticaretin ve devlet teşviklerinin yönlendirmesiyle Doğu Karadeniz'in başlıca metalarından birine dönüşür. Ancak bu dönüşüm, üreticilerin kendi geçim ahlâkları, adalet algıları ve emeğe dair anlayışlarıyla çatıştığında, diğer bir deyişle alışılmış olan bozulup hakkaniyet kayb olduğunda yeni bir karşı çıkışın zeminini oluşturur. Tam da burada, E.P. Thompson'un ahlâk ekonomisi kavramıyla kesişen bir anlatıyla karşılaşırız: Fındık, köylü için yalnızca bir ürün değil, bir geçim biçiminin ve toplumsal meşruiyetin taşıyıcısıdır.

Eric J. Hobsbawm, tarihyazımına yalnızca olguların değil, aynı zamanda olgulara yüklenen anlamların ve bu anlamların politik işlevlerinin de dahil edilmesi gerektiğini

vurgular. Hobsbawm'ın "geleneğin icadı" kavramı, iktidarların belirli pratikleri, imgeleri ve normları geçmişten geliyor gibi sunarak, onları meşrulaştırmak için nasıl kullandığını gösterir. Yılmaz'ın çalışması, özellikle fındığın bir geçim aracından ulusal ihracat metasına dönüşüm sürecinde nasıl bir kültürel ve siyasal anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Fındık üretiminin teşvik edildiği erken Cumhuriyet döneminden itibaren bu ürün, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel bir simge haline gelmiştir. Ne var ki bu simgesellik, üreticilerin öz deneyimlerinden ziyade, devletin ve piyasa aktörlerinin oluşturduğu hegemonik söylemin içeriğiyle şekillenmiştir. Yılmaz, özellikle 1960-1980 dönemini ele aldığı bu çalışmasında fındığın Doğu Karadeniz köylüsünün gündelik yaşamındaki işlevini, geçimlik ekonomiden piyasa ekonomisine doğru evrilen süreçte zarar gören geleneksel-toplumsal sözleşmeyi ve oluşan tepkileri ele almakta; konuyu geniş tarihsel-siyasal bağlamında tartışmaktadır. Daha açık bir vurguyla fındık, hem derin ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönemde iktisadi değerinin ötesine taşarak yerel bir yaşam tarzının, mevsimsel ritimlerin, borç ilişkileriyle incinen bir adalet duygusunun, ahlâki düzenin kurucu ögesi olmakta hem de politik açıdan giderek çalkantılı hale gelen bir dönemde devleti göreve çağırmaktan öteye giden daha geniş ve keskin bir politik mücadelenin nesnesi haline gelmektedir.

Yılmaz'ın dikkatle analiz ettiği üretici-tüccar ilişkisi, veresiye kavramı, fındık mitingleri ve geçim ekonomisinin tasfiyesi süreci, E.P. Thompson'un ele aldığı türden bir ahlâk ekonomisinin tersyüz edilişidir. Fındığın zamanla bölgede

bir geçim ekonomisinin değil, borçlanma ve bağımlılık rejiminin simgesi haline gelişinin izleri, tam da Hobsbawm'ın önerdiği gibi tarihin “nasıl hatırlandığını” ve “neden unutulduğunu” sorgulayan bir yöntemle takip edilmekte ve hegemonik bir geleneğin nasıl sorgulanıp nasıl yeniden tanımlandığını başarıyla aktarmaktadır.

Gramsciyen Bir Okuma: Karşı Hegemonya ve Tarihsel Blok

Kitabın ikinci kuramsal ayağını Gramsci'nin hegemonya kavramı oluşturmaktadır. Yılmaz, özellikle 1960 sonrası dönemde devletin kalkınmacı politikaları ile yerel üreticilerin taleplerinin nasıl çatıştığını ve bu çatışmaların nasıl bir karşı hegemonya zemini yarattığını Gramsciyen bir bakışla ortaya koyar. Devletin halkçılık retorığı ile köylülerin yerel dayanışmaları arasında oluşan çelişki, zamanla sol popülist hareketlerin öncülüğünde tarihsel bloklaşmalara evrilir. Özellikle Beyceli Köyü'nde 1967'de gelişen halk hareketi ve 1979-1980 Fatsa deneyimi, bu karşı hegemonya pratiklerinin somut örnekleridir. Yılmaz burada, kadercilikten hak aramaya doğru olan köylülüğün dönüşümünü ve hatta bunun da ötesinde, yerel halkın kendi taleplerini salt seçmen olarak değil, hak öznesi olarak nasıl formüle ettiğini başarıyla gösterir.

Gramsci'nin hegemonya teorisi, devletin zor araçları ve rıza üretiminin bileşimiyle nasıl işlediğini gösteren bir çerçeve sunar. Yılmaz, bu çerçeveyi ustalıkla kullanarak, devletin tarımsal politikalarda izlediği popülist stratejileri, köylülerin yerel direniş repertuarlarına ve karşı hegemon-

ya üretimlerine nasıl dönüştürdüğünü tartışmaktadır. Bu tartışmanın bir boyutu da 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren gelişen yeni halkçılık ve sol popülist politikanın, Doğu Karadeniz köylüsünün yaşadığı geçim krizi ile birleşerek yeni bir *tarihsel blokun* oluşumunu mümkün kıldığıdır.

Modern Türkiye'nin ilk köylü yürüyüşlerinden Beyceli Köyü'nde yaşanan yol yürüyüşü ya da Fatsa'da müdahaleyle son bulan belediye deneyimi, yalnızca yerel ölçekli eylemler değil; aynı zamanda Gramsciyen anlamda hegemonik düzenin dışına taşma çabalarıdır. Bu hareketlerin temelinde, köylünün yalnızca ekonomik haklarını değil, aynı zamanda politik temsilini de talep eden bir özneleşme süreci yatar. Yılmaz, bu süreçleri hem sahadan tanıklıklarla hem de tarihsel belgelerle destekleyerek, halkçılık düşüncesinin nasıl bir siyasal blok inşasına evrildiğini gözler önüne serer.

Gramsci'nin “organik aydın” kavramı da bu bağlamda işlevseldir. Kitapta yer alan yerel aydın figürleri, köy öğretmenleri, sendikacılar ve ilerici politikacılar; hegemonik düzenin dışında kalan köylülerle kurdukları bağlar aracılığıyla bir tarihsel blokun inşasında rol oynamışlardır. Bu bağlamda kitap, Gramsciyen düşüncenin Karadeniz'deki bir direniş hattında nasıl ete kemiğe büründüğünü başarıyla tespit etmektedir.

Tilly'nin Çekişmeci Siyaseti: Mitingler, Yürüyüşler ve Kolektif Öznellik

Üçüncü teorik eksen olan Charles Tilly'nin “çekişmeci siyaset” yaklaşımı ise fındık mitingleri, yol yürüyüşleri ve üretici eylemleri gibi doğrudan politik mücadele biçimlerinin

analizine olanak sağlar ve kolektif eylemin biçimlerini, repertuarlarını ve zamanla nasıl dönüşüme uğradığını anlamamıza imkân verir. Tilly'nin belirttiği üzere, siyasal çatışma, bir merkez ile çevre arasında cereyan etmekle kalmaz; aynı zamanda eylem repertuarları, semboller, mekânlar ve söylemler üzerinden de kurulur. 1970 Ordu Fındık Mitingi ya da 1976-1980 arasında gerçekleşen protesto repertuarı, Yılmaz'ın analizinde sadece tepkisel eylemler değil, aynı zamanda Tilly'nin bu kuramsal çerçevesinden hareketle üreticilerin politik özneleşmelerinin süreçleri olarak okunur. Bu yönüyle kitap, klasik üretici isyanı anlatılarının ötesine geçerek, Doğu Karadeniz köylüsünün politik modernleşme sürecine nasıl katıldığını gösterir.

Yılmaz'ın vurgusuyla bu mitingler yalnızca ekonomik taleplerin dile getirildiği alanlar değil; aynı zamanda *siyasal temsil*, *kamusal meşruiyet* ve *tarihsel adalet* taleplerinin gün yüzüne çıktığı performans sahalarıdır. Fındık mitinglerinde kullanılan sloganlar, taşınan pankartlar, belirlenen yürüyüş rotaları ve mitinglerdeki sembolik temsiller, Tilly'nin tanımladığı şekilde *repertuar öğeleridir*. Yılmaz'ın sunduğu örneklerde görüldüğü üzere, bu repertuar zamanla radikalleşmiş, bölgesel bir tarım ürünü etrafında şekillenen krize dair talepler, ulusal politik düzene yönelik eleştirilerle birleşmiştir.

Tilly'nin belirttiği gibi kolektif eylem bir yandan mevcut politik düzene karşı bir itiraz iken, diğer yandan söz konusu düzen içinde yeni bir kimlik ve aidiyet üretme pratiğidir. Fındık üreticileri, Yılmaz'ın çözümlemesinde, yalnızca yoksul ve borçlu köylüler olarak değil, politik talepler formüle eden, örgütlenmeye başlayan ve miting alanlarında kendi tarihlerini yazan aktörler olarak ele alınır. Bu yönüyle kitap,

kırsaldaki eylem repertuarını kent merkezli kolektif eylem teorilerinin dışında düşünmemizi sağlar.

Yöntemsel ve Kavramsal Bir Derinlik

Yılmaz'ın çalışması yalnızca kavramsal olarak değil, yöntemsel olarak da bir derinliğe sahiptir. Yazar, resmi arşiv belgeleri, gazete taramaları, yerel tarih anlatıları ve anı kitaplarını bir araya getirerek, çok katmanlı bir anlatıyı kurulamayı başarmıştır: bu anlatı, salt tarihsel gelişmelerin kaydını tutmakla yetinmemiş; aynı zamanda söz konusu gelişmelerin insanlar üzerindeki somut etkilerini, gündelik yaşamın ritminde nasıl hissedildiğini de göstermiştir.

Çalışmanın dikkate değer yönlerinden biri de yerelin bilgisini ulusal ve küresel süreçlerle ilişkilendirme çabasıdır. Yılmaz, fındık politikalarının yalnızca üretim ve ticaretle sınırlı olmadığını; aynı zamanda merkez-çevre ilişkilerinin, parti-politika düzeneklerinin ve ideolojik kırılmaların da sahnesi olduğunu gösterir. Bu anlamda kitap, salt bir bölge tarihi ya da ekonomik tarih anlatısı değil, aynı zamanda politik antropolojiye katkı sunan bir çalışmadır.

Kitap, aynı zamanda bugüne dönük bir çağrı niteliği de taşımaktadır. Günümüz Türkiye'sinde neoliberal politikalara bağlı olarak kırsalın metalaştırılması, köylünün öznesizleştirilmesi ve pek çok tarımsal ürün özelinde yerel ekonomilerin tasfiyesi süreci yaşanmaktadır. Yılmaz'ın sunduğu tarihsel anlatı, geçmişin yalnızca nostaljik bir kayıt değil; bugünü anlamak için vazgeçilmez bir zemin olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Günümüzde Doğu Karadeniz'de yaşanan üretici direnişlerini ve tarımda çıkış arayış-

larının bir ekseni olarak küçük üreticilerin yeniden kooperativeleşme taleplerini 1960'ların ve 1970'lerin mücadelelerinin yeşerdiği zeminle ilişkili okumak gereklidir.

Sonuç: Geçmişin Gölgesi, Bugünün Sorunu, Geleceğin Umudu

Sosyal bilimlerde geçmişe odaklı araştırmalar, salt geçmişin hatırlanması için değil, bugünün yeniden kurulması için de yapılır. O zaman, bu kitabın okuyucularının önündeki sorulardan biri de şudur: ele alınan spesifik bir dönemin köylü örgütlenme deneyimlerinin ahlâk ekonomisinden hareketle hak arayışı mücadeleleri, günümüzde bizlere neler söylüyor olabilir? Bu tarihsel deneyimlerden bugün ne gibi dersler çıkarabiliriz? Yılmaz'ın çalışması tam da bu motivasyonla kaleme alınmış, düşünsel bir davettir.

Gerçekten de *“Tefecinin Defteri Gayyadır, Düşmeyegör!”* salt fındık etrafında şekillenen toplumsal ilişkileri ele alan bir tarih kitabı değildir; tanıklıklar ve kuramı başarıyla harmanlayan, politik açılımlara sahip olan, geçmişin renklerini doğru yöntemlerle resmeden, bugünün sorunları üzerinde yeniden düşünmeye çağıran ve yarını daha adil bir temele oturtmak için perspektif sunan bir kitaptır. Bugünün tarım politikalarını, üretici-tüccar-devlet üçgenindeki güç ilişkilerini, popülizmin yereldeki karşılıklarını ve toplumsal hafızanın nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir anahtar niteliğindeki bu kitap, aynı zamanda üreticilerin yaşadığı kırılmaları, borç ilişkilerini ve politizasyonu bir arada ele alarak, tarımsal üretimi yalnızca ekonomi-politik değil, aynı zamanda kültürel ve siyasal bir mesele olarak kavramakta-

dır. Bu bağlamda, bir tarihin, bir coğrafyanın, bir ürün etrafında yoğunlaşan emeğin, örgütlenmenin ve mücadelelerin kayda geçmesi adına önemli bir katkıdır. Doğu Karadeniz'in "sıradan" üreticilerini, tüccarlar ve süregiden borçluluk ilişkileri karşısında sessiz kalmaya mahkûm edilmekten çıkarıp politik özneleşme süreçleriyle ele alan bu kitabın toplumsal tarih okumalarına ilgi duyan okuyuculara ve sosyal bilimler alanında çalışan araştırmacılara teori ve tarihsel pratiğin ilişkilendirilmesi açısından güçlü bir örnek oluşturacağına yürekten inanıyorum. Bundan sonrası, kitap ve okuyucusu arasında...

Çağatay Edgücan Şahin

Ünye, 02/07/2025